

SWOJIM OČEM NI MOGLA VERJETI
Arheološka razstava Most na Soči 1880-1980

Heleni sem svetoval, naj si, če le more, ogleda razstavo, ki je bila v knjižnici Cirila Kosmača v Tolminu od 29. maja do 10. julija, in ki sta jo pripravila kolega Drago Svoltjšak in Beatrice Žbona-Trkman s Kromberškega gradu. Po vrnitvi je bila vsa navdušena: "Veš, Dragan, bilo je zelo zanimivo in prav nič mi ni žal, da sem si šla razstavo ogledat. Priznam, da mi pri nekaterih predmetih ni bilo jasno, kaj neki predstavljajo. S skopimi napismi na vitrinah in s katalogom si nisem mogla pomagati. Zato pa mi je neki študent, ki je bil slučajno zraven, z veseljem odgovoril na marsikatero vprašanje. Vsega, kar sem ga vprašala, pa seveda tudi on ni vedel. Saj je še študent." "Krasno, sedaj, ko si si vsak lonec ogledala od spredaj in zadaj, od zgoraj in spodaj, prebrala katalog od prve do zadnje črke in slišala študentovo razlago, ne da bi ti bila ušla ena sama beseda, gotovo zelo dobro veš, kaj se je na Mostu dogajalo pred desetimi stoletji. Če se ti nikamor ne mudi in si pri volji, mi, prosim, povej. Zelo rad bi slišal, kaj vse si izvedela. Poslušam." "V redu, naj ti bo želja uslišana."

"Življenja na Mostu se je začelo že v 13. stoletju pr. n. št." "V 13. stoletju? Ti se hecaš. Ti je mogoče študent rekel, da se je takrat začela starejša železna doba?" "Ti, veš kaj, jaz prav dobro vem, da se je pri nas začela železna doba takrat, ko je volkulja došla ustanovitelja Rima - Romula in Rema. V 8. stoletju. Ampak na Mostu so vendar dobili poznobronastodobno keramiko." "Nemogoče. Tega ti pa ne verjamem." "Če mi ne verjameš, vzemi katalog in preberi. Čakaj, da poiščem. Tule piše, vidiš?" "Glej, glej, glej, glej. Ja saj to je čudovito. Kakšno presenečenje. Že v bronasti dobi! In samo na enem mestu, praviš? Ampak jaz sem prepričan, da bo tega še več. In sočasne grobove bo tudi še treba najti. Res lepo. No, in kako je šlo dalje?"

"V 8. stoletju je zrasla železnodobna naselbina." "Ki so jo postavili Iliri?" "Ne, v katalogu piše, da so v starejši železni dobi na Mostu prebivali pripadniki plemena, ki je bilo mešanica ilirskih in venetskih sestavin. Hiše so gradili na desnem bregu Idrijce, pokopavali pa so na njenem levem bregu." "Kako so pa hodili preko reke?" "Tega pa ne vem. Veš ti?" "Hja, tudi jaz ne vem. Lahko da so imeli čolne ali splave. Ali pa so zgradili viseče brvi, ki jih narasla voda ni mogla odnesti s seboj. So pa to stvari, ki so še neraziskane. Prav čudno, da nikogar ne zanimajo. Do kod sva prišla? Aha, do hiš. Kolikor vem, je bila lesena nadgradnja postavljena na suhozidne temelje in zaščiten z drenažo. Je tako?" "Ja, res je." "Kaj pa so našli v hišah?" "Največ keramike. V primerjavi z grobno je zelo neugledna. Izjema pa je uvožena posodica, kakršne so tudi v grobovih na Mostu zelo redke." "Aha, skifos misliš." "Ja, skifos. Kar precej so našli raznih fibul, pa na kupe glinastih svitkov. Menda so nanje postavljali posode. Omet je pa zelo lep. Še posebno tisti primerki, ki so okrašeni s plastično spiralo. Ker so bile hiše lesene, je razumljivo, da so pogosto končale v ognju. Zaradi tega pa se je velikokrat zelo dobro ohranila zoglenela lesena nadgradnja." "Kaj pa grobišče?" "Kot sem ti že povedala, je bilo v starejši železni dobi onstran Idrijce. V grobno jamo so položili pepel in nedogorele kosti, dodali posode, običajno keramično, pa tudi bronaste, in nakit - ovratnice, uhane, fibule, zapestnice, igle. Grob so pokrili s kamnito ploščo. Šele proti koncu te dobe so začeli s polaganjem orožja v grob. Doslej so izkopali že preko 6500 grobov." "Ki jih hrani muzej v Kromberškem gradu?" "O, ne boš me. Tudi to vem. Velika večina najdb je na Dunaju in v Trstu. Najdbe, izkopane po vojni, so pa res v Goriškem muzeju." "Od česa so pa takratni prebivalci Mosta živeli?" "Ukvarjali so se z železarstvom..." "Kako pa to vedo?" "Saj so našli žlindro, kalupe, posodice za vlivanje. Redili so živino, najverjetneje drob-

nico. Sami so izdelovali keramiko, nakit in verjetno tudi železno orodje. Ženske so predle, tkale, krojile in šivale obleke. Našli so celo zoglenelo žitno zrnje.

V mlajši železni dobi so se domačinom pridružili kelt-ski Karni, v zadnjem stoletju pr. n. št. pa po novejših dognanjih noriško pleme Ambisonti. Naselbina je ostala na istem mestu, grobišče pa se je preselilo preko Idrijce na vzhodni konec naselbine. Med najvažnejše najdbe iz tega časa sodijo gotovo trije zahodnonoriški srebrniki. Na sprednji strani imajo glavo Apolona, na zadnji pa konjenika s čelado na glavi.

Po prihodu pod Rim so na mestu prejšnje naselbine zrasle kamnite, z malto zidane stavbe. Ena je imela celo 'savno'. Grobovi ležijo poleg latenskih in so bili tako žgani kot skeletni. Odkrili so kup pepelnic in par nagrobnikov z napisom." "Ki si jih brez težav razvozlala!" "Saj ni bil noben razstavljen. Študent mi je povedal, da so jih našli. Pa tudi ko bi bil kateri razstavljen, napisane ne bi znala prebrati. Saj veš, da sem se latinščine šele začela učiti. Epigrafskih kritic pa sploh ne poznam. Med dodatki je bilo poleg keramike, pa oljenk, fibul in prstanov tudi orodje. V enem od poznorimskih grobov je bila celo steklena čaša s temnimi bradavičkami. Razstavljena je bila še ena prav podobna, ki pa je bila, po študentovih besedah, najdena skupaj z bronastimi kovanci v eni od rimskih hiš. Gre za zakladno najdbo s konca 4. ali začetka 5. stoletja, ki je po vsej verjetnosti v zvezi s propadom rimske naselbine."

"Pa so razstavljene samo najdbe?" "Ne, nikakor ne! Videla sem tudi glavne objave raziskovanj, različna poročila o njih, povečave fotografskih posnetkov starejših izkopavalcev. Izkopavanja od Marchesettijevih s konca prejšnjega stoletja do sedanjih ilustrirajo tudi fotografije in veščice, z veliko potrpljenja risani načrti stavb in grobišča. Zemljepisna lega najdišča je lepo vidna na topografskem načrtu prostora ob sotočjih Bače, Idrijce in Soče. S študentom sva si ogledala tudi barvne diase, posnete med izkopavanji."

"Kaj pa s katalogom, si zadovoljna?" "Čeprav me je na razstavi večkrat pustil na cedilu, je v njem mnogo zanimivih podatkov. Svoltjšak je napisal zgoščen sprehod skozi zgodovino Mosta od pozne bronaste do pozne rimske dobe, v njem so biografije starejših raziskovalcev, natančen popis raziskovanj z literaturo in izbor fotografij. Prinesla sem dva, prvega tebi - da ne boš rekel, da nate nič ne mislim, drugega mi je podaril študent. Res prijazen fant."

Tako je zaključila pripoved Helena, ki ni mogla verjeti svojim lepim očem, ko je za prozornim steklom vitrine zagledala miško, ki je kljub bližini radovedne obiskovalke še naprej mirno glodala svoj lešnik.

Dragan Božič